

ARZİLER

ABDÜLHAK HAMİD TARHAN

Genel Bakış

Yazar yaşlılık dönemiyle birlikte içinde yaşamış olduğu toplumun iç ve dış dinamikleriyle benliksel sorunları üzerine ziyadesiyle derin düşüncelere dalmış ve bu düşüncelerini yapısal olarak manzum tiyatro oyununa benzer denemeler şeklinde kaleme almıştır. Herhangi bir olay örgüsünün bulunmadığı eser, Kanbur ve Dilşad adlı karakterlerin konu bakımından gelişigüzel bir biçimde giriştikleri diyaloglardan oluşur. Özellikle Kanbur dairesinin son eseri olan Ruhlar'ın bir devamı niteliğine sahiptir. Eserde yer alan "Kari'nin Kirâma" başlıklı yazısında konuyla ilgili şunları yazmıştır: "Bu Arzîler ki, Ruhlar'ın tetimmesidir, huzur-ı irfânınıza bir tereddüdi hürmetkâr ile çıkıyor. Hiç birisi rengîn olmamak üzere, her yaprağı ayrı bir renktedir; yahut hepsi siyah!.. Her sahifesinde başka bir lisan, başka bir fikir ve nazar ve başka bir zaman ve mekân göreceksiniz; fakat hepsi hiç!.. (...) Sahifenin birindeki fikir diğerindeki fikrin ya cârih, yahut mecrûhudur. Demincek tavsiye-i faaliyet eden şimdi meddah-ı rehabet, bir aralık Memduh görünen, biraz sonra makdûh. (...) O bir oyuncuk ise bu bir oyuncaktır. Bir ihtiyar oyuncuğu!..". Bu bölümde kaleme almış olduğu cümlelerden anlayacağımız gibi Arzîler eseri yazarın yaşlılık döneminin bir eğlencesi ve beyin fırtınası niteliğindedir. Yaşadığı dönem süresince ortaya çıkmış olan sorunlara kurgusal bir evrendeki anlatı kişilerine çeşitli roller vererek bunlarla ilgili düşüncelerini yansıtır. 1922 yılında Viyana'dayken Ruhlar adlı eseriyle birlikte yazılmış olmasına rağmen 1925 yılında İstiklal Harbi'nin etkileriyle basılabilmıştır. Yapısal olarak tek bölümden oluşan, aruz vezninin kullanıldığı ve mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınmış manzum bir eserdir.

Kişiler

Kanbur (Turhan) Yazarın Kanbur dairesi olarak adlandırdığı dörtlemenin sonsözü niteliğinde olan eserde, adından da anlaşılacağı gibi Kanbur, anlatıda ziyadesiyle önemli bir rol oynar. Kurgusal bir anlatı kişisi olarak yazarın sözcülüğünü yapar ve birbirinden farklı konulardaki düşüncelerini söylemleriyle okura yansıtır. Yaşlanmayla birlikte yazarın aklını en çok meşgul eden konular; varlık ve yokluk, ölüm, tanrı, ahiret ve din gibi alanlar olup Kanbur'un arkasına sığınarak görüşlerini okura sunar ve bunları Dilşad'la tartışır. Farklı konulardaki çoğu söylemlerinde alaycı üslup baskındır fakat vatan, millet ve İslam gibi konulara gelindiğinde çoğunlukla ciddi bir tavır takınır. Ona göre aşk, en büyük değer ve yaşam gücüdür. İnsan dünyaya aşk için gelmiştir ve insanın hayatta araması gereken yegane değer aşktır. Bunun dışında gelecekle ilgili öncelermeler yapan karakter aslında yaşanan dönemdeki adetleri, dogmaları ve ilkel kalmış batıl inançları eleştirir. Avrupalı romantik düşünürler ve yazarlardan da etkilenererek gelecekle ilgili iyimser bir tablo çizer. Vatan, millet ve din gibi kavramlar yaşanan dönemde meşru değerler ve kavramlar olsa da gelecekte insanlık bunları aşacaktır. Aslında Kanbur için hayat bir tiyatro sahnesinden ibarettir. Karakter aracılığıyla yazar, döneminde baskın gelen birçok soruna, savaşa, cehalete, yozlaşmaya, sanat anlayışlarına, tarihe, batıl inançlara, kadınlara yönelik zulme ve buna benzer birçok konuya eleştiriler getirir.

Dilşad Kanbur dairesinin son üçlemesi ve Arzîler'de en baskın gelen ve etkin olan karakterlerden biridir. Yazar bu durumu şöyle açıklamaktadır: "İlhanî'sinde teslim-i ruh eden Dilşad ile Kanbur mütemadiyen ölüp dirilmeğe muhtaç ve mecbur!". Kanbur karakteri diğer eserlerde de olduğu gibi yazarın öznelliğini yansıtırken Dilşad ise Müslüman Türk toplumlarının sözcüsü niteliğindedir. "(...) Dilşad'da aşk-ı vatanla devam." Bu bakımdan karakterler çoğu zaman birbirleriyle ters düştikleri gibi bazı konularda da ortak fikirler sunarlar. Ziyadesiyle mücadeleci ve idealist bir karaktere sahip olan anlatı kişisi çeşitli savaşlarda cenk etmiş, yöneticilik yapmış ve fedakarlık duygusuyla sevdiği kişiyi öldürmüş olsa da daha sonra bu cinayetten vicdan azabı duyarak ölmüştür. Milletine ve inancına sadakati tamdır ve her türlü fedakarlığı yapmaya hazırdır. Gelecekte olabilecekleri gören karakter kendi kültürüne özlem duyar ve İslam toplumlarının içinde bulunduğu sefaletten bir an önce kurtulmasını temenni eder. İslam toplumlarının dinsiz sömürgecilerin elinde oyuncak olmuş olmasından derin rahatsızlık duyar. Kanbur aşk konusunu açtığı her bölümde milletin durumunu göz önünde

bulundurarak bu konunun konuşulması için zamanın uygun olmadığını dile getirir. Kadın hakları konusunda döneminin sorunlarına ışık tutar fakat bu duruma kaderci bir gözle bakar. Kanbur'un din ve tanrı konusundaki alaycı söylemlerine öfkelenir ve inancını savunur.

Öykü

Toplumsal Eleştiri ve Öncelemeler

Tayflar aleminden sonra Ruhlar adlı eserde semaya yükselmiş olan Kanbur ve Dilşad, birçok konuda tartışmış ve görüşlerini bildirmişlerdir. Ruhlar adlı eserin devamı olma niteliğini taşıyan Arziler'de, Kanbur ve Dilşad sema aleminde dolaşırken XX. yüzyıla gelir ve dönemin sorunlarıyla ilgili çeşitli tartışmalara girerek fikirlerini beyan etmeye başlarlar. Başlangıçta geçmişle ilgili gelişigüzel bir biçimde fikirlerini dile getirirlerken Kanbur önceki eserlerdeki alaycı üslubunu devam ettirir. Dilşad ise imanlı ve idealist bir insan nitelikleri gösterir. Başlangıçta XX. yüzyılın insani sorunlarını tartışan karakterler gelecekte nasıl bir insanlık medeniyetinin var olacağını merak ederek 40. asra doğru semada süzülürler. Zira yaşanan yüzyılda insani ilişkiler tamamen maddeye odaklanmış, akılcı ve menfaatçi düşünceler insanlığı şiddetli çatışmaların içine süreklemiştir. Sanayiyle beraber sömürgecilik anlayışı dünyanın dört bir yanına hakim olmuş ve korkunç derecede şiddetli savaşlar patlak vermiştir. Üretim ve tüketim ilişkileri içinde şeyleşmeye uğramış insanlık bütün insani değerlerini yitirmiş ve kutsalsızlaşmıştır (İng. desacralization). Süregelen yüzyılın insani ortamında memnun kalmayan karakterler 40. asra gelirler. Dilşad bu yüzyıl için oldukça umutlanarak her şeyin altından olacağını söylerken Kanbur olanları anlatmaya başlar. İnsanlık nüfusunun dünyaya sığmamasıyla birlikte başka gezengelere koloniler kurulmuş, uzay boşluğuna seyyar yaşam alanları yapılmış ve binalar uzaya kadar yükselmiştir. Kanbur tarafından bu çağ, saray yaşantısından esinlenerek dârü's-saâde olarak adlandırılır. Kutsal kitaplarda anlatılan cennetin yeryüzünde kurulacağı, uzak mesafeler arası seyahatlerin bir anda gerçekleşeceği, milliyetçilik anlayışının ortadan kalkarak kültürlerin kaynaşacağı ve sanayi çarklarının göğe kurulacağı karakter tarafından öncelenir. Birçok hastalığa hatta ölüme bile çare bulunacak ve insanlar artık ibadet etme ihtiyacı duymayacaklardır. Yaşanan çağdaki birçok sorun ve dogmalardan (ölüm, hastalık, savaş, milliyetçilik vb.) insanlık kurtulacak ve barış düzeni tesis edilecektir. Bilimin ışığında insanları birbirlerine düşüren bütün rekabet ve çatışma unsurları ortadan kalkacak, matematik ve fen yeryüzünde var olan tek bilim haline gelecektir. Yeni dünya düzeninde yöneticilik ve otorite kavramları yerini tamamen özgür bireylerin hür iradelerine bırakacaktır. Bütün hayvan türleri her açıdan insanlarla eşit seviyeye gelecek, atlarla köpekler konuşacak, insanlarla meslekaş olacak ve para sayan eşekler görülecektir. Eser bu nitelikleriyle Türk edebiyatının ilk bilim kurgu unsurları taşıyan yazınsal yapıdır denilebilir. Duyduklarından memnun kalmayan Dilşad ziyadesiyle şaşırır ve yaşanan yüzyıla geri dönerek İslam aleminin içinde bulunduğu acıklı durumun bir an önce düzelmesini temenni eder.

Müslüman Toplamların Eleştirisi

Yaşanılan yüzyıla dönen karakterler Müslümanların içine düşükleri iç çatışmalarla ilgili konuşmaya başlarlar. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne sırt çevirip sömürgecilerle işbirliği yapan Araplar topa tutulur. Dilşad'a göre Müslüman toplamları gayri müslimlerin elinde oyuncak olmuştur. Bunun üzerine Kanbur, bütün düşmanlığın aslında Türklere yönelik olduğunu dile getirerek ellerindeki en büyük güç olan İslam'ın zayıflatılmaya çalışıldığını iddia eder. Fakat ona göre; er ya da geç mazlum toplamlar bunu anlayacak ve birleşip düşmanlarına karşı koyacaklardır. Alaycı bir üslupla İlhanlı dönemiyle ilgili konuşmaya niyetlenen Kanbur'a karşılık olarak Dilşad, onun bu tutumunu görünce geçmişten bahsetmek istemez fakat ecdadına kısa bir övgü düzer.

Yazarın Şahsi Hasbihalleri

Çeşitli toplumsal ve inançsal konularla ilgili yapılan tartışmalardan sonra Kanbur, Dilşad'a olan aşkını dile getirir ve onun güzelliğinden bahseder. Onun alaycı tutumunu gören Dilşad bu konuda konuşmak istemez ve bunun üzerine Kanbur XX. yüzyılda tiyatrocü olmak istediğini söyler ve Dilşad'la aynı oyunda yer almak ister. Oyunun kendi hayat tecrübelerinden kurgulanmasını isteyen Kanbur, Dilşad'ı bir cüceye aşık etmek ister ve bu hikayeden insanlığa bir ileti verilecektir. Oyunda başka hangi karakterlerin olacağını soran Dilşad'a Kanbur, Tarhan'ın aşk içerikli oyunlarında yer alan karakterleri sayar. Bütün aşk içerikli oyunlarında olduğu gibi bu oyunda da üç kişilik bir gönül ilişkisi kurgulanmak istenir. Kanbur'a göre maşuka'nın bir, aşığın ise iki kişisi olması gerekmektedir. Kanbur'un İlhani'yi kastettiğini anlayan Dilşad, onunla aynı oyunda yer almak istemez çünkü artık onu sevmiyordur. Oyun üzerine çeşitli görüşler belirttikten sonra İstanbul'un içinde bulunduğu kötücül durumdan konu açılır. Savaş İstanbul'a ciddi derecede zarar vermiş ve Kanbur bu durumdan yakınmaktadır. Bunun üzerine Dilşad, ülkelerinin düşmüş olduğu acıklı durum karşısında bir aşk oyunu oynanmasının yanlış olduğunu dile getirerek vatan sevgisinin yansıtıldığı bir oyun oynanması gerektiğini savunur. Zira bu konuşmaların kaleme alındığı dönemde Kurtuluş Savaşı devam etmektedir. Kanbur aşk konusundan vazgeçemeyerek Tarhan'ın aşk anlatılarını övmeye başlar. Şayet bu eserlerdeki karakterler de vatanları ve ulusları için büyük fedakarlıklar yapmışlardır.

Kanbur dönemin tiyatro anlayışıyla ilgili eleştirilerini de dile getirir ve bir tiyatro eserinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşlerini paylaşır. Tiyatroya alternatif olarak eğitimcilik konusunu açan Kanbur, Dilşad'a felsefe öğretmeni olmasını önerir. Dönemin kadınlarının iş hayatında neredeyse yok oluşunu göz önünde bulunduran Dilşad bunu yapamayacağını söyler. Ona göre vatanın böylesine zor durumda olduğu bir dönemde bu tür işlerle uğraşılması doğru değildir. Dilşad edebiyat, sanat ve Osmanlıcayla ilgili görüşlerini belirterek Tarhan'ın edebi şahsiyetine göndermelerde bulunur. Fakat daha sonra kadınların toplumsal hayatta ilerleyen dönemlerde daha etkin olacağını söyleyen Dilşad, ilk görüşlerinden vazgeçer. Kanbur Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiğini hatırlayarak Dilşad'ın cihangirliğinden dolayı ona asker olmasını önerir. Bu fikir kadın karakterin ziyadesiyle hoşuna gider ve bunu seve seve yapacağını söyler. XIV. yüzyıl süresince elinde bulundurduğu mevkisini ve zenginliğini feda ederek Kurtuluş Savaşı'na bir er olarak katılabileceğini söyler. Bunu alaycı bir üslupla soran Kanbur'un aklında Dilşad'a olan sevgisi vardır ve onun güzelliğini düşünmektedir. Dilşad ise Kurtuluş Savaşı'nda verilen kanlı mücadeleleri aklından geçirmektedir. Son bölüm tanrının varlığı ve yokluğu üzerine olan konuşmalarla geçer. Kanbur bu konuda alaycı ve umursamaz tavırlar sergilerken Dilşad, imanlı bir karakter olarak, gayet ciddidir. Ona göre iyi ve kötü olan her şey tanrıdan gelmektedir ve insan kaderine boyun eğmelidir. 1920'li yıllarda Türklerin kurtuluş için verdiği çetin mücadeleler üzerine değinerek imanlı ve vatansever toplumların daima galip geleceği iletisi verilir. Eserin muhtevasını daha iyi anlayabilmek için "Lahika" bölümünde yazar tarafından yapılmış olan açıklayıcı bilgiler oldukça önemlidir: "Bu eserde hem ciddiyat hem de şathiyat vardır. Kanbur'un mizah-âmiz sözlerinde ciddiyet aranılmayacağı ümit ve itikadındayım. Zaten Kanbur, İlhan'dan başlayarak Turhan ve Tayflar Geçidi ile Ruhlar'da devam ile Arzîler'de hitâm bulan hayatında gülünç bir surette girye-nâk, hem matemzede hem dahhakdir, ve bir felsefe-i mudhike kahramanıdır. Gâh mezzâh ve müdâhin gâh rastgû ve bî-hâk. Yahut gâh kendisi gâh başkasıdır. Bazen şahs-ı vak'a, bazen müellif. Dilşad'a gelince onun mahbûbesi ise bunun mefkûresidir. Kanbur'da aşk-ı cananla hitam, Dilşad'da aşk-ı vatanla devam".

Tema

Dönemin ve Geçmişin Eleştirisi İnsanlık XX. asra siyasi, iktisadi ve toplumsal birçok değişim ve çatışmalarla girer. Gelişen meta olgusuyla beraber ticari faaliyetler köklü değişimlere uğramış ve bu durum insanları açgözlülüğe, hırsla, köleleşmeye yönlendirmiştir. İnsanın yeni dünya düzenindeki rolü tamamen tüketim üzerine yoğunlaştırmıştır ve insan meta karşısında önemsizleşerek Marksçıların tabiriyle şeyleşmeye uğramıştır. Bunun gibi konuların derin ve gelişigüzel bir biçimde tartışıldığı eserde, doğu toplumlarının içine süreklandıkları sömürü düzeninden çıkış yolları aranır. Türklük ve İslam gibi kavramlar yüceltilir, bilimin ışığında ezilen toplumlar sömürülmekten kurtulacak ve kendilerinin efendileri olacaklardır. Eserdeki kahramanlar 40. yüzyıla giderek gelecekle ilgili önceliklemlerde bulunurlar. Bu dönemin özellikleri şöyledir: insanlar bütün dogmalardan kurtulmuş, tek ilmin matematik olduğu ve hayvanların insansılaştığı, hiçbir efendinin olmadığı bir düzendir. Bunun haricinde eserde karşılaşılabilecek izlekler genel olarak şöyledir: vatan sevgisi, savaş, dönemin siyaseti, Türk ve İslam tarihi, Kurtuluş Savaşı, yazarın çalışma hayatı, kadın hakları, aşk ve din. Eser boyunca birçok konuya değinen Kanbur ve Dilşad ikilisi için yazar şunları söylemektedir: "Bu eserde hem ciddiyat hem de şathiyat vardır. Kanbur'un mizah-âmiz sözlerinde ciddiyet aranılmayacağı ümit ve itikadındayım. Zaten Kanbur, İlhan'dan başlayarak Turhan ve Tayflar Geçidi ile Ruhlar'da devam ile Arzîler'de hitâm bulan hayatında gülünç bir surette girye-nâk, hem matemzede hem dahhakdir, ve bir felsefe-i mudhike kahramanıdır. Gâh mezzâh ve müdâhin gâh rastgû ve bî-hâk. Yahut gâh kendisi gâh başkasıdır. Bazen şahs-ı vak'a, bazen müellif. Dilşad'a gelince onun mahbûbesi ise bunun mefkûresidir".

Kişi İncelemesi

Kanbur (Turhan)

(Eleştirel/Sorgulayıcı)

Karakter Yazarın Kanbur dairesi olarak adlandırdığı dörtlemenin sonsözü niteliğinde olan eserde, adından da anlaşılacağı gibi Kanbur, anlatıda ziyadesiyle önemli bir rol oynar. Kurgusal bir anlatı kişisi olarak yazarın sözcülüğünü yapar ve birbirinden farklı konulardaki düşüncelerini söylemleriyle okura yansıtır. Yaşlanmayla birlikte yazarın aklını en çok meşgul eden konular; varlık ve yokluk, ölüm, tanrı, ahiret ve din gibi alanlar olup Kanbur'un arkasına sığınarak görüşlerini okura sunar ve bunları Dilşad'la tartışır. Farklı konulardaki çoğu söylemlerinde alaycı üslup baskındır fakat vatan, millet ve İslam gibi konulara gelindiğinde çoğunlukla ciddi bir tavır takınır. Ona göre aşk, en büyük değer ve yaşam gücüdür. İnsan dünyaya aşk için gelmiştir ve insanın hayatta araması gereken yegane değer aşktır. Bunun dışında gelecekle ilgili önceliklemler yapan karakter aslında yaşanan dönemdeki adetleri, dogmaları ve ilkel kalmış batıl inançları eleştirir. Avrupalı romantik düşünürler ve

yazarlardan da etkilenerak gelecekle ilgili iyimser bir tablo çizer. Vatan, millet ve din gibi kavramlar yaşanan dönemde meşru değerler ve kavramlar olsa da gelecekte insanlık bunları aşacaktır. Aslında Kanbur için hayat bir tiyatro sahnesinden ibarettir. Karakter aracılığıyla yazar, döneminde baskın gelen birçok soruna, savaşa, cehalete, yozlaşmaya, sanat anlayışlarına, tarihe, batıl inançlara, kadınlara yönelik zulme ve buna benzer birçok konuya eleştiriler getirir.

Etkileşim Eserin başkarakteri olarak çeşitli konular üzerine belirtmiş olduğu dünya görüşü ve eleştirileriyle yazarın sözcülüğünü yapar. Eleştirel, alaycı ve bazen de ciddi bir tavır takınır. Çağın iç ve dış dinamiklerini eleştirirken gelecekle ilgili çeşitli öncellemelerde bulunur. Bu öncellemeler Avrupa'da kaleme alınmış bilim kurgu eserleriyle paralellikler gösterse de daha çok yaşanan çağın bir eleştirisi olma niteliğini taşır. Dilşad'la giriştiği tartışmalarda onun görüşlerine ve fikirlerine zıt olan tezler ve görüşler sunar. Uzun tiradlarıyla dünya görüşünü ortaya koyar ve eleştirilerini okura sunar.

ÖRNEK ANILAR

Vatansever I. Dünya Savaşı'yla birlikte Müslüman toplumlar Batılılar tarafından ciddi bir hezimete uğratılmışken bir yandan da kendi aralarında çatışmalara girmişlerdir. Mazlum toplumlar gerçek değerlerini yeniden hatırlayıp bunlar uğruna ölmeyi bile göze aldığı zaman kendileri için saadet dönemi yeniden başlayacaktır. Müslümanların birlik olup düşmanlarına karşı koymaları gerekmektedir. İslam en birleştirici değer olarak sunulur ve Batılıların en önemli amacı bu değeri zayıflatmak hatta yok etmektir: "İslam'ı birbirinden ayırmak siyaseti Türkün elinden almak içindir riyâseti. Bulmaz fakat o maksad-ı pür-mefsedet husûl! Lâbüdd olur bu tefrika zâil usul usul Zira... emr-i mühim ü müdâmdır; Peygamber'in siyasetidir, müstedâmdır! İmân-ı bî-güman u dil-i şâdiman ile, dünyaya söylerim ki mürûr-ı zaman ile Her ferd-i Müslim, olmadan âmâde davete, Mecbûren iltihak edecektir o kuvvete!".

Alaycı Zamanının kabul edilegelmiş birçok anlayış ve dogmalar, gelecekte birer birer ortadan kalkacaktır. Dönemin insanları tarafından tabu olarak kabul edilen birçok anlayış geleceğin insanları için saçma lakırtılardan ibaret olacaktır. Kanbur geleceğin dünyasıyla ilgili güzellmeler yaparken bir yandan da alaycı bir tavır takınır: "Herkes oğulla kız, ne peder var ne vâlide, Her zevc ü zevce maskara yahut mukallide. Herkes yetim! Hâlbuki hiçbir akîm yok. Herkes velûd! Kimsede uzv-ı sakîm yok. (Feverân ile) Milliyet ü vatan da yok! Ehl ü ıyâl adîm, İman u din ü mezheb ü hiss ü hayâl adîm".

Öncelemeci Semada gezinirken 20. asırdan 40. asra gelen Kanbur, görmüş olduğu insanlık manzaralarını Dilşad'la paylaşır. Gelecekte insanlık dünyaya sığmayıp uzaya yerleşecek, hayvanlarla insanlar arasında hiçbir fark kalmayacak ve tek ilim fen olacaktır. Dönemin romantik anlayışına kapılan karakter gelecekte umutludur: "Yok fenn-i tıbbın aslı ve her hastalık yalan. Herkes efendi; kalmamış asla uşak filan Hüddâm u hâdimat, bütün tunç, bakır, çelik. (...) Yer kalmamış denilmek için gökte bir karış, Tayyarelerle etmede derrâceler yarış!".

Hasretkeş 20. yüzyılın sorunlarına ve acılarına dayanamayan Kanbur, İslam'ın ve Türklüğün parıltılı dönemlerinden biri olan İlhaniyana dönme ister. İnsani değerlerin henüz kaybolmadığı ve insanların samimi bir şekilde gerçekten bir şeye inandığı maneviyat çağına dönülmek istenir: "Ta'zif-i atş için ederiz belki def-i cû' İlhaniyan zamanına etsek derim rüçü".

Umutlu Geleceğin insanlığıyla ilgili yapılan betimlemeler sonunda karakter, memnuniyetini dile getirerek bu döneme saray hayatındaki sefahati tabir eden dârü's-saâde adını verir. İnsanlar arasında çatışmalara sebep olan birçok dogma ve tabu artık geride bırakılmıştır: "Atlarla itler olmada mâil tekellüme Kartalsa baslamış papağandan taalüme! Maymun hazırlıyor size bir sofraya döşek. Derken görürsünüz para saymakta bir eşek! (...) Mir'at-ı yekdiğer gibidir orda merd ü zen, Nisvân bütün hakikat-ı uryan kadar güzel; Düşunda sanki her birinin kisve-i ezel. Erkeklerinse cümlesi tâbi tabiata! (Dilşad tagayyür göstermekle, lisanını değiştirerek) Çoktan veda edilmiş efendim şeri'ata; Hücnet ki zikr ü fikri olur mücib-i sudâ; Âdâba, ırz u iffete, ahlâka hep vedâ".

Dilşad (İdealist/Vatansever)

Karakter Kanbur dairesinin son üçlemesi ve Arzîler'de en baskın gelen ve etkin olan karakterlerden biridir. Yazar bu durumu şöyle açıklamaktadır: "İlhanî'sinde teslim-i ruh eden Dilşad ile Kanbur mütemadiyen ölüp dirilmeğe muhtaç ve mecbur!". Kanbur karakteri diğer eserlerde de olduğu gibi yazarın öznelliğini yansıtırken Dilşad ise Müslüman Türk toplumlarının sözcüsü niteliğindedir. "(...) Dilşad'da aşk-ı vatanla devam." Bu bakımdan karakterler çoğu zaman birbirleriyle ters düştikleri gibi bazı konularda da ortak fikirler sunarlar. Ziyadesiyle mücadeleci ve idealist bir karaktere sahip olan

anlatı kişisi çeşitli savaşlarda cenk etmiş, yöneticilik yapmış ve fedakarlık duygusuyla sevdiği kişiyi öldürmüş olsa da daha sonra bu cinayetten vicdan azabı duyarak ölmüştür. Milletine ve inancına sadakati tamdır ve her türlü fedakarlığı yapmaya hazırdır. Gelecekte olacağını gören karakter kendi kültürüne özlem duyar ve İslam toplumlarının içinde bulunduğu sefaletten bir an önce kurtulmasını temenni eder. İslam toplumlarının dinsiz sömürgecilerin elinde oyuncak olmuş olmasından derin rahatsızlık duyar. Kanbur aşk konusunu açtığı her bölümde milletin durumunu göz önünde bulundurarak bu konunun konuşulması için zamanın uygun olmadığını dile getirir. Kadın hakları konusunda dönemin sorunlarına ışık tutar fakat bu duruma kaderci bir gözle bakar. Kanbur'un din ve tanrı konusundaki alaycı söylemlerine öfkelenir ve inancını savunur.

Etkileşim Kanbur'un bireyselliğinin tersine Dilşad, toplumcu görüşler ortaya koyarak Müslümanların sözcülüğünü yapar. Çoğunlukla bireysel tutku ve hırslarından kendisini soyutlamıştır ve konuşmalarında da bu özelliklerini göstermektedir. Kanbur'la giriştiği tartışmalarda vatan, millet ve inanç gibi konularda idealist görüşler ortaya koyar. Bu özellikleriyle başkarakter Kanbur'un adeta bir antitezi olma belirtileri gösterir. Kırmızı çizgi olarak kabul ettiği konularda konuşulurken oldukça coşkudur ve tirad biçiminde görüşlerini paylaşır. Kanbur'un alaycı yapısına karşılık ciddi mizaçlıdır.

ÖRNEK ANILAR

Umutlu 20. asırda süregelen kanlı mücadeleler, karakteri derin bir üzüntüye sürükler. Gelecekte nasıl bir insanlık düzeninin olacağını merak eden karakter hayli umutludur. 40. yüzyılda her şeyin altından olacağını hayal eden karakter, insanların ilim ve ahlak öncülüğünde ideal düzeni kurabileceklerini düşünür: "Altın kesilmiş olsa gerektir o gün nücûm! Ondan demek semâya olan daimî hücum!".

Üzgün Yaşanılan çağda Müslüman toplumları birbirleriyle rekabet ve çatışmaya tutuşmuştur ve bundan dolayı I. Dünya Savaşı'nda sömürgecilerle Türklere karşı işbirliği yapan Arap kavimleri eleştirilir. Bu dönemde Müslüman toplumları birlik ve beraberlikten oldukça uzak bir görüntü sergiler. Bu durum kadın karakter tarafından eleştirilir: "Türkün hüzzâli fırsat olup, etmiş intihâz, Enkaz-ı satvetiyle onun mâlik-i cihâz, Faysal, Hüseyin, evet, iki mahlûk-ı harb ü darb, Onlar birer zî'a-ı a'dâ; esîr-i harb. Faysal, Fuad, o sahte krallar birer ecîr!".

Pişman İlhanlı döneminde yaşadığı acılardan dem vuran karakter o döneme geri dönmek istemez. İşlemiş olduğu cinayetlerden ve çevirmiş olduğu entrikalardan pişmanlık duyarak 20. asrın Müslüman toplumlarına yardım etmek ister: "İlhan'ın anma sen bana nâm u nişânını! Ben istemem o saltanatın şeyn ü şânını!".

Vatansever Mazlum toplumlar sömürgecilere karşı verilen mücadelelerde oldukça müşkül duruma düşmüş olmalarına rağmen Kurtuluş Savaşı'nda insanüstü direnç gösteren Türkler vatanlarını kurtarır. Ancak koca imparatorluk paramparça edilmiştir. Halkın inancı ve azmi Batının güçlü silahlarını alt etmiştir. Bu zafer bütün mazlum milletlere ümit olmuştur: "Tasvîre bence aşk-ı vatandır cedîr olan, Hem türbe-i muhabbet-i Rabbu'l-Kadîr olan Zira odur necâtina bâis cemaatin; Zira odur devamına mâni fecâatin. Âtiyi hem de görmeyelim öyle pek kara Zira odur sebep ki kıyam etti Ankara! (Sonra) Mecrûh millet etti, evet bağıteten kıyâm! Mutlak demek cerîhası bulmakta iltiyâm. Pâmâl-i zûru bir sürü esbâb-ı hâcize, Kudret-nümâ-yı aşk-ı vatandır bu mucize! (Bir teneffüsten sonra) Emvâc içinde sanki o bir nûrdan kaya".

İdealist Toplumsal bilinci ziyadesiyle yüksek olan karakter, vatani ve milleti için her türlü fedakarlığı yapabilecek bir karaktere sahiptir. Mevcut bütün unvan ve sıfatlarını bir kenara iterek, ulusal kurtuluş mücadelesine katılmak için yeryüzüne döner. Kendi varlığını milletin varlığına armağan etmek ister: "Uçtun, vatan yolunda uçaydın!... Zavallı rûh".